

Research Paper

Teachers' and administrators' perception of the concept of social responsibility

Sayed Jamal Barkhoda^{1*}, Parastoo Ahmadi², Naser Shirbagi³

1. Assistant Professor of Educational Management, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran (Corresponding Author)
2. PhD student in Educational Management, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.
3. Professor of Educational Management, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran.

Received: February 20, 2022
Accepted: September 4, 2022
Available online: September 4, 2022

Keywords:

administrators, teachers and administrators, social responsibility

Abstract

The purpose of conducting this research is to achieve teachers' and managers' perception of the concept of social responsibility. Social responsibility is a concept that people always have in different proportions in the organization and in relationships or with each other, and each employee according to his feelings towards other people and the society, as well as his knowledge, understanding and experience of this concept. They can describe it and somehow show their influence in the society based on this concept. The present study is qualitative and phenomenological, which was conducted through in-depth interviews with teachers and managers of Sanandaj city, who had been employed in the education organization for at least three years. The sampling method of the current research is purposeful and the sample volume continued until data saturation was reached. The total number of participants in the present study was 18, and information was collected through semi-structured interviews. The analysis of the text of the interviews was carried out using the method of Dickelman et al. (1989). The results of the perception of responsibility by the teachers and principals included 47 sub-themes and 7 main themes which include: responsibility towards the organization, responsibility towards social issues are responsibility towards different social roles of students, responsibility towards parents, responsibility towards the group, moral responsibility and individual responsibility. The results of the present research can be used for education officials and other researchers interested in this field and provide a clear picture of teachers' and administrators' perceptions of the concept.

Corresponding author: Sayed Jamal Barkhoda

Address: Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sanandaj, Kurdistan.

Tell: 09374791308

Email: Barkhoda.jamal@yahoo.com

Extended Abstract

1- Introduction

The purpose of conducting this research is to achieve the perception of teachers and administrators about the concept of social responsibility. Social responsibility refers to the feeling of being responsible for one's decisions and actions, trusting others, and being the owner of authority regarding an action that is under one's control, and for this reason, people who are socially responsible are active agents in their own development (Iqdampour, Keshtiara). and Ismaili, 2020). It is very important to understand this responsibility and the commitment of teachers to their role, as well as the adherence of these teachers to social responsibility. On the other hand, research results have proven the effect of job commitment on teachers' work decisions and feedback in relation to school and students. In general, organizations are required to perform other activities in addition to their traditional duties, the purpose of these activities is to respond to society's expectations, and it is referred to as the social responsibility of the organization. Therefore, it can be said that one of the main concerns of efficient managers at different organizational levels is how to create suitable platforms for human factors to observe the ethical principles governing their jobs and professions with a sense of responsibility and commitment (Madhhoshi and Norouzi, 2014). On the other hand, today the importance of addressing the concept of social responsibility is due to issues such as the inefficiency of some organizations, widespread ethical scandals among the employees and managers of educational and non-educational organizations, the concern caused by globalization, the reduction of time and place distances between individuals and societies, and the increase of mistrust. And job dissatisfaction among employees of organizations is undeniable.

2- Methods

Since the purpose of the present research is to identify the main components or "essences" of the concept of social responsibility and to identify the common understanding of managers and teachers about the concept of social responsibility, it is in search of understanding the mental experience of humans, the use of the phenomenological approach enabled an in-depth examination of the mental experiences of the participants, society All managers and teachers of Sanandaj city level, who have at least three years of employment (teaching and management in schools) in the education organization, are the subject of the study. The sampling method of the current research is purposeful and the sample volume continued until data saturation was reached. The total number of

participants in the present study was 18, of which 13 were selected through face-to-face interviews and 5 through face-to-face interviews.

For the analyzes of the data obtained from the semi-structured interviews, Dickelman et al.'s (1989) method, which is common in interpretive phenomenology, was used. Based on this analysis method, seven steps were taken to reach the goal in the current research. In this study, the use of predetermined classes was avoided so that the classes were extracted from the data. Nvivo 10 software was used for the mentioned operations.

3- Results

Managers and teachers have understood different dimensions of social responsibility and consider themselves responsible for several factors that go beyond its common meaning. The findings of the perception of responsibility by the teachers and managers have been considered, which includes 47 sub-themes and 7 main themes, which include: responsibility towards the organization, responsibility towards social issues, responsibility towards the different social roles of students, responsibility towards parents, responsibility There is moral responsibility and individual responsibility towards the group. In fact, the majority of the participants understood the concept of social responsibility more in the feeling of responsibility towards the job, the feeling of belonging to the work and doing the work efficiently in practice, that teachers and managers should first have a good understanding of their job duties and then their job or organizational position. accept

In addition to being responsible for organizational duties, teachers and managers also raised responsibility in the field of moral issues, that a person should know the principles and morals towards the society and the school and observe them, some managers believed that they should be sensitive to the appearance and interior of the colleagues in the organization to maintain the appropriate clothing and perform social rituals in the organization. Some teachers and managers express social responsibility in being responsible for students' social roles, which is expressed in the form of themes such as increasing students' participation in school issues, holding various non-curricular classes, and explaining social roles. Another aspect of being responsible towards parents was that most of the teachers were responsible towards parents in

obtaining the minimum satisfaction of parents, taking daily reports on various aspects of students, paying attention to parents' objections, getting help from parents to improve the solution of student's problems, Sae Sadr In contrast to the protests and tensions in the relationship with parents, they describe encouraging parents to actively participate in the parent-teacher association, getting help from parents in helping needy students.

4- Conclusion

In relation to people's perception of their mental understanding and definition of social responsibility, many cases have been considered, among which we can refer to the discussion related to responsibility in the view of people, which means the complete and perfect performance of organizational duties within the framework of rules and duties. In this research, the majority of views were on this issue that laws and regulations should be followed well, and this issue itself means social responsibility. . One of the most discussed issues in the research related to social responsibility was the discussion related to interaction and intergroup relations. Almost the majority of teachers acknowledged that interactions with colleagues are a manifestation of their colleagues being responsible

5- Funding

There is no funding support

6- Authors' contributions

Sayed Jamal Barkhoda, the corresponding author of this article, is Assistant Professor Educational Management, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan.

7- Conflict of interests

According to the authors of this article, there was no conflict of interest.

مقاله پژوهشی

مسئولیت‌پذیری اجتماعی در تلقی معلمان و مدیران

سید جمال بارخدا^{۱*}، پرستو احمدحیدری^۲، ناصر شیربگی^۳

۱. استادیار مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران. (نویسنده مسئول)
۲. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.
۳. استاد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران.

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، دستیابی به ادراک معلمان و مدیران از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. مطالعه حاضر به شیوه کیفی و از نوع پدیدارشناسی با نمونه‌گیری هدفمند و از طریق مصاحبه ژرف‌نگر با ۱۸ نفر از معلمان و مدیران سطح شهر سنندج که حداقل سه سال از اشتغال آن‌ها (تدریس و مدیریت در مدارس) در سازمان آموزش و پرورش گذشته است، انجام گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه‌ساختاریافته است. تجزیه و تحلیل متن مصاحبه‌ها با روش دیکلمن و همکاران (۱۹۸۹) صورت پذیرفته است. یافته‌های حاصل از ادراک مسئولیت‌پذیری توسط معلمان و مدیران مورد نظر بوده است که شامل ۴۷ مضمون فرعی و ۷ مضمون اصلی که شامل: مسئولیت‌پذیری نسبت به سازمان، مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی، مسئولیت‌پذیری در قبال نقش‌های مختلف اجتماعی دانش‌آموزان، مسئولیت‌پذیری نسبت به والدین، مسئولیت‌پذیری در قبال گروه، مسئولیت‌پذیری اخلاقی و مسئولیت‌پذیری فردی می‌باشد. نتایج حاصل از پژوهش حاضر می‌تواند برای مسئولان آموزش و پرورش و سایر پژوهشگران علاقه‌مند در این حوزه مورد استفاده قرار گیرد و تصویری روشن از ادراکات معلمان و مدیران را از مفهوم ارائه نماید.

تاریخ دریافت: ۲۰ بهمن ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۱۳ شهریور ۱۴۰۱

انتشار آنلاین: ۱۳ شهریور ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی:

ادراک، معلمان و مدیران، مسئولیت‌پذیری اجتماعی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* نویسنده مسئول: سید جمال بارخدا

نشانی: کردستان، سنندج، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.

تلفن: ۰۹۳۷۴۷۹۱۳۰۸

پست الکترونیکی: Barkhoda.jamal@yahoo.com

۱- مقدمه و بیان مسئله

یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان، نیاز به برقراری رابطه با دیگران و مسئول‌بودن در برابر جامعه و مردم است (سکالتز^۱، ۲۰۰۵). افراد در فرآیند همکاری با سایر افراد و در عناوین متنوع تعامل، بر آگاهی اجتماعی خود می‌افزایند و از این طریق قابلیت‌های اجتماعی، انگیزش در تحصیل، تمرکز بر مسائل اخلاقی، دیسپلین فردی، حساسیت وظایف خود در مقابل دیگران، حرمت قائل شدن برای افراد، متعهد بودن به جمع و ... را گسترش می‌دهند (ایمان، جلالیان و بخشنده، ۲۰۱۲) در کل در هر اجتماعی، هنگامی که افراد متوجه می‌شوند که سایر افراد وابسته‌ی آن هستند تا از این طریق بتوانند در دستیابی به اهداف خود موفق باشند و فرصتی به آن‌ها برسد تا به کمک دیگران بشتابند. این چنین است که رفتار مسئولیت‌پذیری اجتماعی اتفاق می‌افتد (جوکار و همکاران، ۱۳۹۳). اهمیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی فقط در محدوده اجتماعی خلاصه نشده، زیرا روانشناسان نه تنها بسیاری آن را برای فرد لازم و ضروری می‌دانند و بلکه اعتقاد دارند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی به زندگی معنا و مفهومی تازه می‌بخشد (بحری‌پور و طالبی، ۲۰۱۳). بر اساس نظر گاف (۱۹۵۲) شخص مسئول در مقابل جامعه، دارای حس متعهد بودن به اعضای گروه و همچنین جامعه بوده و حس اعتماد را به سایر افراد انتقال می‌دهد. نهایتاً اینکه بحث مسئولیت‌پذیری اجتماعی، به‌نوعی از مسئولیت یادشده که دلیل اساسی قبول رنج در برابر انجام دادن اعمال اجتماعی و نفوذ مستقیم بر راهبردهای جامعه را تشریح می‌کند (وایز^۲، ۲۰۰۵). فرد مسئولیت شخصی بوده که در مقابل رفتار خویش پاسخ‌دهنده بوده؛ یعنی، مسئولیت هر نوع عواقب و نتیجه‌ی تکالیف را عهده‌دار هست (الیس و همکاران، به نقل از خدیوی و الهی، ۱۳۹۲). در کل سازمان‌ها علاوه بر انجام وظایف سنتی خود به انجام فعالیت‌های دیگری نیز مکلف شده‌اند که هدف این فعالیت‌ها، پاسخگویی به انتظارات جامعه است و از آن به‌عنوان مسئولیت اجتماعی سازمان یاد می‌شود (مدهوشی و نوروزی، ۱۳۹۴). پس می‌توان گفت که یکی از عمده‌ترین دغدغه‌های مدیران کارآمد در سطوح مختلف سازمانی، چگونگی ایجاد بسترهای مناسب برای عوامل انسانی است تا با حس مسئولیت و تعهد کامل، اصول اخلاقی حاکم بر شغل و حرفه خود را رعایت کنند (مدهوشی و نوروزی، ۱۳۹۴). از طرفی امروزه اهمیت پرداختن به مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی، به دلیل مسائلی همچون ناکارآمدی برخی سازمان‌ها، رسوایی اخلاقی شایع در بین کارکنان و مدیران سازمان‌های آموزشی و غیر آموزشی، نگرانی ناشی از جهانی‌شدن، کاهش فاصله‌های زمانی و مکانی در بین افراد و جوامع و افزایش بی‌اعتمادی و نارضایتی شغلی در میان کارکنان سازمان‌ها انکارناپذیر است (دافت^۳، ۲۰۰۲).

مدرسه آینه جوامع و ساختار اجتماعی در قالب سیستم آموزش و پرورش است که در یک محیط اجتماعی به‌صورت پیوسته و مدام متغیر و پویا در حال تغییر و تحول، فعالیت کرده و همواره در قالب رسمی و غیررسمی بر جامعه اثر می‌گذارد (آگوستین، جاکین، مینکیوت و هنریکسون^۴، ۲۰۱۵). به‌طور کلی رفتار همراه با مسئولیت‌پذیری از جمله شاخص‌های یک فرد سالم در هر سیستم اجتماعی است و از سوی دیگر اهمیت برای مسئولیت‌پذیری اجتماعی در راستای پیشرفت در بسیاری از زمینه‌ها به‌ویژه در سازمان‌های عمومی و مشترک‌المنافع اهمیت بسیار زیادی دارد (خاص‌پور و یوسفی، ۱۳۹۵). یامامورا، ماناگی و تسوتسو^۵ (۲۰۱۹) نیز معتقدند که معلمان زن که از حس همدلی و مسئولیت‌پذیری بیشتری در قبال دانش‌آموزان برخوردارند بسیار بیش‌تر از سایر معلمان تأثیرات مثبت به‌جای می‌گذارند. به‌صورت کلی در هر جامعه، زمانی که اعضا احساس کنند که هم‌نوعان برای رسیدن به اهداف خود، به آن‌ها نیازمندند، این فرصت را پیدا می‌کنند که به دیگران کمک کنند. به این صورت رفتار «مسئولیت‌پذیری اجتماعی» اتفاق می‌افتد (جوکار و همکاران، ۱۳۹۳). ضرورت مسئله مسئولیت‌پذیری اجتماعی فقط در گستره اجتماعی خود معنا نمی‌شود، بلکه بر اساس دیدگاه روانشناسان وجود آن به زندگی افراد معنا و مفهوم جدید می‌بخشد (بحری‌پور و طالبی، ۱۳۹۱). مسئولیت‌پذیری اجتماعی به احساس مسئول بودن در برابر تصمیمات و اعمال شخص، اعتماد به دیگران و صاحب‌اختیار بودن در خصوص عملی که تحت کنترل شخص است، اشاره دارد و به همین سبب افرادی که از نظر اجتماعی

¹ Schultz

² Wise

³ Daft

⁴ Augustiniene, Jocien, Minkute, & Henrickson

⁵ Yamamura, Managi, & Tsutsui

مسئول‌اند، عاملانی فعال در پیشرفت خودشان هستند (اقدام‌پور، کشتی‌آرا و اسماعیلی، ۲۰۲۰). به عقیده هارجویو و جو^۱ (۲۰۱۱) مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مجموعه تلاشی است در راستای اهداف اجتماعی که فراتر از اهداف مالی و اقتصادی است. مک ویلیامز و سیگل^۲ (۲۰۰۱) معتقد است که مسئولیت‌پذیری اجتماعی فعالیت‌هایی است در راستای منافع عموم جامعه که این فعالیت‌ها از منافع سازمان و الزامات قانونی آن متفاوت است. به‌منظور تحقق به این مشارکت و تعامل، بررسی بحث مربوط به پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری معلمان در راستای به انجام رسیدن اهداف مراکز آموزشی به‌عنوان یک اولویت مهم سازمانی، فراهم‌سازی زمینه برای این نوع رفتارهای مهم در مدارس، برای معلمان واقعیتی بدیهی و ضروری است (کرمی و همکاران، ۱۳۹۶). در این بین نقش معلمان بسیار دشوار است زیرا به‌اجبار باید خود را ترتیبات رسمی سازمانی و انتظارات ماموز از آن، نظارت‌ها و بایدونبایدهای نقش خود، سازگار کنند و این عوامل به دنبال خود بحث تعهد و مسئولیت‌پذیری را برای معلمان ایجاد می‌کنند (باطهوری، ۱۳۹۷). درک این مسئولیت و متعهد بودن معلم‌ها به نقش خود و همچنین پایبندی این معلم‌ها به مسئولیت‌پذیری اجتماعی اهمیت زیادی دارد. از دیگر سو نتایج پژوهش‌ها، تأثیر تعهد شغلی بر تصمیم‌ها و بازخورد کاری معلمان در رابطه با مدرسه و دانش‌آموزان را ثابت کرده است (فرانکبرگ، تیلور و مرسته^۳، ۲۰۱۰). در سال‌های اخیر، تلاش‌هایی در جهت تحول بنیادین در آموزش و پرورش در ارتقای کیفیت‌بخشی و ارتقا رفتار مسئولانه و پاسخگو از طرف مدیران و دبیران صورت گرفته است اما تحولات اخیر تأثیر آن چنان شگرفی و قابل‌توجهی را از خود به‌جای نگذاشته‌اند چراکه پایه هر تحول در آموزش و پرورش به تغییر رفتار فردی و جمعی نیروی انسانی موجود برمی‌گردد (کرمی و همکاران، ۱۳۹۶). در پژوهش حاضر با در نظر داشتن این‌که معلمان مسئول امروز، مدیران و راهنماهای مسئول آینده هر کشوری هستند، سؤال اصلی این است که مدیران و معلمان درباره‌ی مسئولیت‌پذیری اجتماعی چگونه می‌اندیشند؟

۲- پیشینه پژوهشی

۱-۲: پژوهش‌های تجربی

در بررسی پیشینه‌ی پژوهش حاضر، پژوهش‌های مربوط و قابل‌توجهی به چشم می‌خورد که در این میان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: در پژوهش امینی، رحیمی، صالحی و موسوی (۱۳۹۲) با عنوان ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشجویان دانشگاه کاشان نتایج حاکی از آن است که دانشجویان در تلاش‌اند تا هر کاری را به بهترین شکل ممکن انجام داده و در زمان تمام‌شده به اتمام برسانند. این دانشجویان به قوانین و مقررات دانشگاه متعهد بوده و خود را ملزم به حفظ اموال عمومی دانشگاه می‌دانند. شیبانی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی نشان دادند که بین مسئولیت‌پذیری کارکنان و مؤلفه قابلیت اعتماد و عملکرد شغلی رابطه مستقیم وجود دارد؛ اما بین وظیفه‌شناسی و داشتن نظم و انضباط و عملکرد شغلی رابطه وجود ندارد.

پودینه، حسینقلی زاده و مهram (۱۳۹۷) در مطالعه موردی خود با عنوان «مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه: دو مدرسه متوسطه دخترانه شهر مشهد» نشان دادند که ابعاد اجتماعی-سیاسی، اخلاقی-فرهنگی، قانونی، اقتصادی و زیستی از مهم‌ترین ابعاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه هستند که ابعاد اجتماعی-سیاسی، اخلاقی-فرهنگی و قانونی بیش از ابعاد زیست‌محیطی و اقتصادی بوده است.

ولی پور و حبیبیان (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه فرهنگ‌سازمانی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان تربیت‌بدنی شهر بابلسر» نشان دادند بین ابعاد فرهنگ‌سازمانی با وظیفه‌شناسی، نظم و مقررات معلمان تربیت‌بدنی ارتباط معناداری مثبتی وجود دارد. زوار، بهاری، عبداللهی اصل و دلخوش (۱۴۰۰) در پژوهش خود با عنوان «نقش مدیریت مشارکتی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدیران در رضایت شغلی معلمان متوسطه اول: آزمون میانجی‌گری خلاقیت مدیران» به این نتیجه رسیدند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدیران اثر مستقیم و معناداری بر رضایت شغلی معلمان ندارد و همچنین عدم اثر مستقیم مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر رضایت شغلی، با میانجی‌گری خلاقیت، معنادار بود و خلاقیت بیش از ۸۲ درصد از اثر کل

¹ Harjoto & Jo

² McWilliams & Siegel

³ Frankenberg, Taylor & Merseth

مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر رضایت شغلی را تبیین کرد. دارویش (۲۰۱۶) نشان داد که رابطه مثبتی بین مطلوبیت اجتماعی، خودکارآمدی، مسئولیت و مهارت‌های ارتباطی دانش‌آموزان وجود دارد؛ و نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون نیز، نشان داد که مطلوبیت اجتماعی و مسئولیت و خودکارآمدی بهترین پیش‌بینی‌کننده‌های مهارت‌های ارتباطی هستند.

چادهوری و آخوری^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان «ارتباط مسئولیت‌پذیری اجتماعی و سازمانی و خلاقیت کارکنان» به این نتیجه رسیدند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی تأثیر معناداری بر خلاقیت کارکنان دارد. همچنین مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی تأثیر معناداری بر درگیری شغلی دارد. بنلیمی و بیتار^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها و کارایی سرمایه‌گذاری» بیان کردند که افشای مسئولیت‌اجتماعی شرکت‌ها باعث کاهش عدم‌تقارن اطلاعاتی و افزایش منافع ذی‌نفعان شده و مسئولیت‌پذیری اجتماعی نقش مهمی در کارایی سرمایه‌گذاری شرکت ایفا می‌کند. سکائیت و اکستروم^۳ (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی اجتماعی‌شدن در تعامل معلم و کودک (پاسخ معلمان به احساسات منفی کودکان) پرداختند. نتایج نشان داد که معلمان به عبارات احساسی با بار منفی کودکان به‌عنوان اعمال اجتماعی (که به‌طور هنجاری ارزیابی می‌شوند) پاسخ می‌دهند اما بزرگسالان به کودکان آموزش می‌دهند که چگونه رفتار اجتماعی خود را اصلاح کنند (به‌جای اینکه بحث صریح در مورد احساسات را به‌کارگیرند). معلمان از گونه‌های ارتباطی استفاده کردند که اصول اخلاقی عمومی را در اولویت قرار می‌دهد که به‌صورت غیرقابل‌مذاکره هنجارها را بیش از دیدگاه‌های عاطفی-ارادی و ترجیحات فردی کودکان اجرا می‌کند. فعالیت‌های آموزنده معاشرت آموزگاران با حرکت بین افق‌های چندگانه زمانی، به‌عنوان مثال، گفتمان عمومی (عاطفی) که فراتر از اینجا و اکنون است و دستورالعمل‌های خاص برای رفتار کودکان در یک شرایط فعلی مشخص می‌شود. این مطالعه همچنین نشان می‌دهد که چگونه جامعه‌پذیری احساسات می‌تواند با ویژگی‌های نهادی و شرایط اجتماعی - مشارکتی در قالب جمعی با آموزش و پرورش دوران کودکی در ارتباط باشد.

۲-۲: ملاحظات نظری

نگرش‌ها و نظریات مربوط به مسئولیت‌اجتماعی سازمان سابقه چندانی ندارد. اقلاً از سال‌های حدود ۱۸۰۰، هنجارها و نگرش‌های اجتماعی، اثر بسیار کمی بر اعمال مدیریت داشته است. در دهه آخر قرن نوزده، زمانی که شرکت‌های عظیم در حال شکل‌گیری بودند و صنایع بزرگ، روزبه‌روز قوی می‌شدند، توجه جامعه به‌ضرورت مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها بیشتر معطوف شد. بالاخره در سال ۱۹۱۹ محققان رشته بازرگانی برای نخستین بار هشدار دادند که اگر شرکت‌ها و سازمان‌های اقتصادی در خصوص انجام مسئولیت اجتماعی خود اهمال کنند، جامعه بایستی به هر نحو ممکن اختیارات آن‌ها را در خصوص انجام مسئولیت اجتماعی خود سلب کند و کنترل آن‌ها را در دست گیرد. از اوایل دهه ۱۹۲۰ سایر محققان مدیریت در نوشته‌های خود به مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و سازمان‌های اقتصادی تأکید کرده‌اند. هاروارد بوون^۴ (۱۹۵۳) با کتاب تأثیرگذار خود تحت عنوان «مسئولیت‌های اجتماعی تاجر»، در ادبیات دانشگاهی مدیریت و سازمان، مفهوم مسئولیت‌اجتماعی را برای نخستین بار مطرح کرد. «بوون» در این کتاب، اظهار کرد که مسئولیت‌اجتماعی یک تاجر عبارت است تعهدی به پیگیری سیاست‌ها و تصمیم‌گیری‌ها و اقداماتی که در راستای و ارزش‌های اجتماعی قرار دارند.

«مسئولیت اجتماعی» مسئولیت یک سازمان در قبال تأثیر تصمیمات و فعالیت‌هایش روی جامعه و محیط‌زیست است که از طریق رفتار شفاف و اخلاقی بروز می‌کند که در توسعه پایدار، سلامت و رفاه جامعه نقش‌آفرینی می‌کند که انتظارات ذی‌نفعان را در نظر می‌گیرد، منطبق بر قوانین قابل‌اجرا و سازگار با هنجارهای بین‌المللی رفتار است، در تاروپود سازمان تنیده است و در

¹ Chaudhary & Akhouri

² Benlemlih & Bitar

³ Cekaite & Ekstrom

⁴ Bovens

تمام روابط آن اعمال می‌شود. هفت اصل کلیدی مسئولیت اجتماعی هم عبارت‌اند از: ۱. پاسخگویی ۲. شفافیت ۳. رفتار اخلاقی ۴. رعایت منافع ذی‌نفعان ۵. رعایت حاکمیت قانون ۶. رعایت هنجارهای بین‌المللی رفتار ۷. رعایت حقوق بشر. بر این اساس، لازم است مفهوم اخلاق و مسئولیت‌اجتماعی همه‌جا در فرایند تعلیم و تعلم به‌مثابه رهیافت جهانی بیندیش محلی عمل کن معرفی شود. مسئولیت‌اجتماعی باید به‌عنوان یک بخش، به‌مثابه روشی از بودن و اداره‌کردن و عمل‌کردن، به فلسفه سازمان اضافه شود. باید مسئولیت‌اجتماعی را به ارزش‌ها و کارکردهای اصلی فعالیت دانشگاهی در تمام سطوح افزود. والا‌ئیزا^۱ (۲۰۱۳) اهمیت مسئولیت‌اجتماعی را نشان داده است آن مؤلفه‌های کلیدی مسئولیت‌اجتماعی را که سازمان باید به آن‌ها آگاه باشد را چنین مشخص کرده است:

۱. مسئولیت‌اجتماعی، مسئولیت کنش و رفتار نهادها در قبال تأثیری است که بر جامعه گذاشته‌اند.
 ۲. مسئولیت‌اجتماعی نیازمند عملکردهای مدیریتی است که از طریق محو تأثیرات منفی ناپایدارکننده و افزایش صور پایدار توسعه، در پی پایدارکردن جامعه باش.
 ۳. مسئولیت‌اجتماعی فراتر از قانون یا بیرون از آن نیست؛ بلکه همسو با الزامات قانونی عمل می‌کند.
- مسئولیت‌اجتماعی مستلزم هماهنگی بین ذی‌نفعانی است که درصدد کنش روی تأثیرات منفی تشخیص داده شده هستند (کی، بوک و همکاران، ۱۳۹۶).

برای انجام مسئولیت‌اجتماعی شش استراتژی شامل مخالفت اجتماعی، اجابت قانون، پاسخگویی بیش از خواسته قانون، التزام اجتماعی، پاسخگویی اجتماعی و مساعدت اجتماعی را می‌توان بکار برد.

مخالفت اجتماعی: سازمان‌های از این نوع معمول در صحنه مسئولیت‌های اجتماعی حداقل فعالیت ممکن را انجام می‌دهد و زمانی که عمل غیرقانونی یا غیراخلاقی را اعمال می‌دارند معمولاً منکر آن می‌شوند و یا اینکه سعی می‌کنند به نحوی آن را مخفی کنند و سرپوش روی آن بگذارند. التزام اجتماعی: در این مرحله سازمان منحصراً آن کاری را می‌کند که قانوناً از او خواسته‌شده و بیشتر از آن اقدامی نمی‌کند مدیران سازمانی که بیشتر به سود سازمان فکر می‌کنند این‌گونه سیاستی را انتخاب می‌کنند. اجابت قانون: پایین‌ترین حد مفروضی که سازمان می‌تواند پاسخگویی اجتماعی داشته باشد که از سوی نظام حقوقی جامعه تعیین و تعریف شده است. قوانین حاکم بر جامعه بیانگر مقررات زندگی اجتماعی آن است و از همین رهگذر است که یک درک عمومی از آنچه جامعه از افراد سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی در تصور دارد به آن‌ها منتقل می‌شود. پاسخگویی بیش از خواسته قانون: قوانین حقوقی نمی‌توانند تمام جنبه‌های پاسخگویی اجتماعی را تحت تأثیر پوشش قرار دهند بسیاری از سازمان‌های بزرگ هنگامی که داوطلبانه و به اشکال مختلف از قبیل کمک به مستمندان و نیازمندان و... به جامعه مساعدت می‌ورزد در اصل استراتژی پاسخگویی اجتماعی خود را بیش از حد موظف به نمایش گذاشته‌اند.

پاسخگویی اجتماعی: سازمان‌هایی که این سیاست را برمی‌گزینند در واقع هم به تعهدات قانونی خود عمل می‌کنند و هم به تعهدات اخلاقی این‌گونه سازمان‌ها زمانی به این عمل دست می‌زنند که از آن‌ها تقاضا شده باشد. مساعدت اجتماعی: بالاترین سطحی که یک شرکت می‌تواند در خصوص مسئولیت‌اجتماعی خود رفتار کند مساعدت اجتماعی است شرکت‌های که چنین سیاستی را برمی‌گزینند در واقع خود را عضو خانوادگی جامعه دانسته و از این‌رو فعالانه به دنبال موقعیت و فرصتی هستند که کمکی به جامعه بکنند. علاوه بر همه این موارد درک مدیران از عمق مسائل و مشکلات اجتماعی نیز می‌تواند در نوع استراتژی که برمی‌گزینند تأثیر داشته باشد هر چه مدیران مشکلات اجتماعی را عمیق‌تر درک کنند استراتژی که انتخاب می‌کنند مشارکت‌جویانه‌تری دارند.

نقش فرایند مسئولیت‌پذیری اجتماعی در جامعه را باید پاسخگویی به انتظارات دیگران دانست که ناشی از نقشه‌ای اجتماعی است که جامعه به افراد تجویز می‌کند و یا افراد کسب می‌کنند. در واقع اجتماعی شدن مسئولیت‌ها، همان آموزه‌ها و شیوه‌های مدنی است که به افراد تجویز می‌شود و یا کسب می‌گردد (میامی، ۱۳۹۱). مسئولیت‌پذیری اجتماعی از منظر جامعه‌شناختی در سه سطح خرد، میانی و کلان قابل مطالعه است. در سطح خرد مسئولیت‌پذیری اجتماعی به‌عنوان احساس تعهد و کنشی که تک‌تک افراد در قالب نقش‌های خود نسبت به یکدیگر دارند، در نظر گرفته می‌شود. در سطح میانی مسئولیت‌پذیری اجتماعی

¹ Valaiz

در ارتباط با گروه، سازمان و مانند آن مطرح می‌گردد. مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها و سازمان‌های تولیدی در قبال مشتریان و ارباب‌رجوع در این سطح از بررسی قرار دارد. در سطح کلان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دولت و ملت‌ها در نظام جهانی مطرح می‌گردد (سکالر و میلر^۱، ۲۰۱۰).

از منظر نگرش به مسئولیت‌پذیری اجتماعی سه سطح شناختی، عاطفی و عملکردی مدنظر قرار گرفته است. سطح شناختی مسئولیت‌پذیری اجتماعی که تا حدی به نحوه و چگونگی آگاهی فرد از دنیای پیرامون مربوط می‌شود و به رشد دامنه‌ی اطلاعات و آگاهی فرد از انواع مسئولیت‌های اجتماعی و اعتلای مهارت‌های عقلانی جهت تحلیلی و تفکر در مورد این مسئولیت‌ها دارد (عزیزی و امامی، ۱۳۸۸).

سطح عاطفی پذیرش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ایجاد انگیزه، نگرش و عواطف مثبت به انواع مسئولیت‌های اجتماعی است به‌طوری‌که فرد نسبت به پذیرش انواع مسئولیت‌های اجتماعی و ایفای فعالانه آن‌ها در جامعه برانگیخته می‌شود. سطح عملکردی پذیرش مسئولیت از ابعاد مهم در آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. ارائه‌ی آگاهی‌ها و مهارت‌های عقلانی لازم برای درک انواع مسئولیت‌های اجتماعی و عواطف مثبت شکل گرفته در خصوص انواع مسئولیت‌های اجتماعی، بعد عملکردی رشد مسئولیت‌پذیری اجتماعی را تشکیل می‌دهد.

۳- روش پژوهش

طرح پژوهش حاضر از نوع پدیدارشناسی هست. این روش تحقیق نظام‌دار و دقیق، یکی از رویکردهای تحقیق است که به جلوه‌گری و نمایاندن ادراکات تجربه انسانی در مورد انواع پدیده‌ها می‌پردازد (دارابی، ۲۰۰۹) از آنجاکه هدف پژوهش حاضر، شناسایی مؤلفه‌های اصلی یا «جوهره‌های» مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی و شناسایی درک مشترک مدیران و معلمان از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی است در جستجوی فهم تجربه ذهنی انسان‌هاست، استفاده از رویکرد پدیدارشناسی، بررسی عمیق تجربیات ذهنی مشارکت‌کنندگان را میسر کرد، جامعه موردپژوهش تمام مدیران و معلمان سطح شهر سمنان است که حداقل سه سال از اشتغال آن‌ها (تدریس و مدیریت در مدارس) در سازمان آموزش و پرورش گذشته باشد. روش نمونه‌گیری تحقیق حاضر از نوع هدفمند هست و حجم نمونه تا زمان رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه پیدا کرد. مجموع تعداد مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر ۱۸ نفر بود که با ۱۳ نفر از آنان به‌صورت حضوری و ۵ نفر آنان به‌صورت غیرحضوری مصاحبه شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ی حاصل از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، از روش دی‌کلن و همکاران (۱۹۸۹) که در پدیدارشناسی تفسیری مرسوم است، استفاده شد. بر مبنای این روش تحلیل در پژوهش حاضر برای رسیدن به هدف، هفت گام طی شد. در این مطالعه از به‌کارگیری طبقات از پیش تعیین‌شده اجتناب شد تا طبقات از درون داده‌ها استخراج شود. برای عملیات ذکرشده از نرم‌افزار Nvivo 10 استفاده شد.

۴- تحلیل یافته‌ها

مدیران و معلمان درباره‌ی مسئولیت‌پذیری اجتماعی چگونه می‌اندیشند؟ با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده و تحلیل‌های صورت گرفته‌شده، مدیران و معلمان ابعاد مختلفی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی را درک کرده‌اند و خود را نسبت به عوامل متعددی مسئول می‌دانند که فراتر از معنای متداول آن است. در واقع اکثریت مشارکت‌کنندگان مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی را بیشتر در احساس مسئولیت در قبال شغل، احساس تعلق به کار و انجام کار در عمل به نحو احسن می‌دانستند که معلمان و مدیران در ابتدا بایستی شناخت مطلوبی از وظایف شغلی خود داشته باشند و بعد شغل یا پست سازمانی خود را قبول کنند مثلاً معلمی باسابقه که چندین سال پشت سر هم در کلاس درس تدریس داشته است و تجربه و توانایی کافی در زمینه‌ی مدیریت ندارد و فقط به دلیل وجود سابقه پست مدیریت را قبول می‌کند ممکن است که نتواند به وظایف شغلی به نحو احسن عمل کند همچنین بر این باور بودند که در انجام وظایف گروهی باید نقش‌های خود را قبول کنند و در ارتباط با همکاران اخلاق کاری و توازن را رعایت کنند.

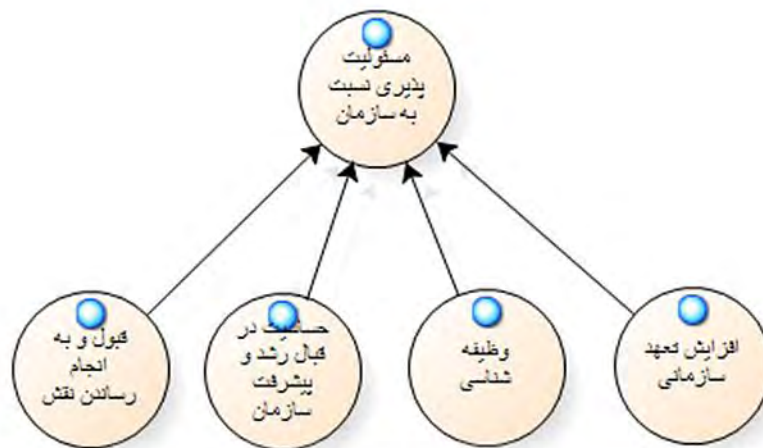
¹ Schler and Miller

معلمان و مدیران توصیه می‌کردند که باید برای همکاران خود ارزش قائل شد و برای گروه‌های خود قواعد و هنجارهایی تدوین و تنظیم کنند تا بتوانند در انجام وظایف محوله گروه حساسیت و دقت فردی لازم را داشته باشند علاوه بر این مشارکت‌کنندگان بر این باوراند که مسئولیت‌پذیری اخلاقی فقط در رعایت منشور اخلاقی سازمان خلاصه نمی‌شود و باید در روابط خود با ارباب‌رجوع تعهد اخلاقی خود را حفظ کرده و نسبت به آن حساس باشد که مجموعه مفاهیم مربوط به هر مقوله را می‌توان در جدول ۲ مشاهده کرد.

جدول ۲: مفاهیم و مقوله‌های به‌دست‌آمده از نگرش

تعداد کد	مشارکت‌کنندگان	مقوله	مفهوم
12	3-5-6-10-12-13-15-16-17-18	مسئولیت‌پذیری نسبت به سازمان	افزایش تعهد سازمانی وظیفه‌شناسی حساسیت در قبال رشد و پیشرفت سازمان قبول و به سرانجام رساندن نقش
20	1-3-4-5-6-7-9-10-11-13-15-16-17-18	مسئولیت‌پذیری اخلاقی	اخلاق‌مداری در کار و حرفه اخلاق‌مداری در روابط با ارباب‌رجوع چارچوب‌پذیری اخلاقی
18	1-2-4-6-7-8-9-10-11-12-13-14-16-17-18	مسئولیت‌پذیری در قبال گروه	ایجاد گروه‌های حسنه با همکاران پذیرفتن نقش در گروه تعامل سازنده با همکاران هم‌فکری و مساعدت با همکاران
15	4-6-7-13-16-17	مسئولیت‌پذیری فردی	رشد و پویایی شخصی مساعدت مادی و معنوی به دانش‌آموزان خودشناسی مطلوب فردی دقت نظر در انجام وظایف
10	2-3-5-6-7-8-12-17-18	مسئولیت‌پذیری نسبت به والدین	پیگیری و استفاده از ظرفیت‌های همکاری والدین در منزل حضور فعال والدین در مدرسه پاسخگویی در قبال والدین
8	1-3-10-12-14-16	مسئولیت‌پذیر نسبت به نقش‌های اجتماعی دانش‌آموزان	برگزاری کلاس‌های متنوع غیردرسی توضیح و تشریح نقش‌های اجتماعی افزایش مشارکت دانش‌آموزان در مسائل مدرسه
7	2-4-7-10-12-13-17	مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی	شناخت جامع و کامل از مسائل اجتماعی التزام عملی به پیشبرد اهداف اجتماعی

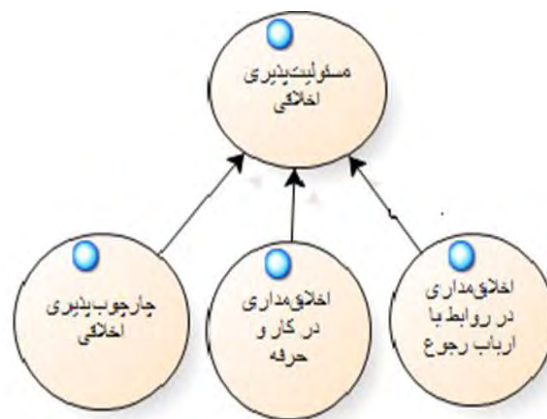

شکل ۱: نمودار مسئولیت‌پذیری نسبت به سازمان

همان‌طور که در شکل ۱ که خروجی تحلیل‌ها در نرم‌افزار N vivo10 است می‌توان مشاهده کرد که مدیران و معلمان مسئولیت‌پذیری اجتماعی را به‌عنوان حس مسئولیت‌پذیری نسبت به سازمان در قالب چهار مضمون وظیفه‌شناسی، افزایش تعهد سازمانی، حساسیت در قبال رشد و پیشرفت سازمان و قبول و به انجام رساندن نقش سازمان منعکس کردند. به صورتی که یکی از مشارکت‌کنندگان این‌گونه بیان می‌کند: «مسئولیت‌پذیری اجتماعی یعنی قبول کردن و احساس تعهد نسبت به کاری که به فرد واگذار می‌شود، وقتی وظیفه را قبول می‌کنی باید در ابتدا این آگاهی را داشته باشی که آیا از عهده آن برمی‌آیم یا نه یعنی تا زمانی که توانایی کاری را در خود ندیده‌ام آن را نپذیرم و چون شاید بعداً نتوانم آن مسئولیت را به‌خوبی انجام دهم».

عده‌ای از معلمان و مدیران مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در افزایش تعهدات نسبت به سازمان معنا می‌کردند به صورتی که احساس تکلیف فراتری از وظایف سازمان داشتند و عهده‌دار شدن وظایف شغلی مازاد را نیز جزی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی نسبت به سازمان می‌دانستند که از مفاهیمی هم چون داشتن تعهد در کار، تعهد عاطفی نسبت به وظایف محوله و وجدان کاری در مقابل تعهدات سازمانی برگرفته شد. در کنار شناخت وظایف متناسب با نقش محوله، دیکته کردن آن به همکاران نیز مورد توجه مشارکت‌کنندگان قرار گرفته بود.

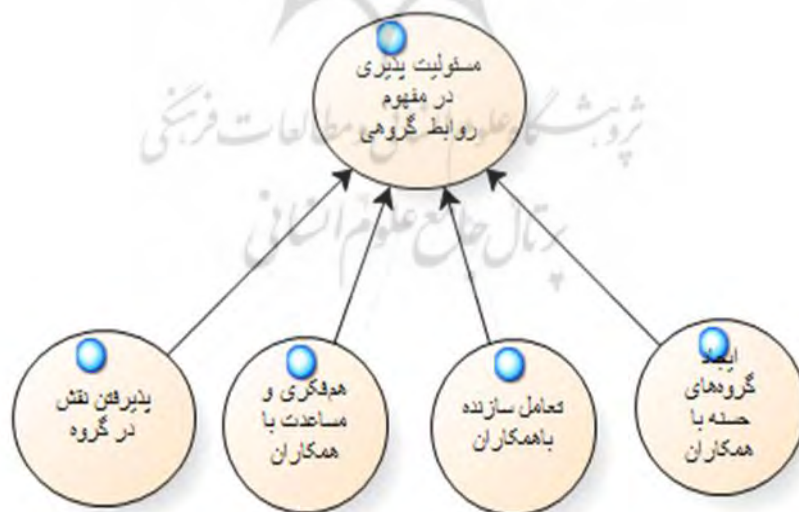
یکی از معلمان این‌گونه شرح می‌دهد: «مسئولیت‌پذیری این است که انسان در طول زندگی مسئولیت‌هایی را برعهده دارد که باید به نحو احسن آن را انجام دهد، البته منظور از این واژه «به نحو احسن» این نیست که حتماً کار به نتیجه برساند بلکه تا جایی که می‌تواند کارهایی که وظیفه اوست، مسئولیتش را برعهده بگیرد. در واقع باید مطابق با نقش‌های خود وظایف خود را بشناسد و طبق آن عمل کند. هر فرد در سازمانی که در آن مشارکت می‌کند وظایفی را برعهده می‌گیرد که باید به نحوی انجام دهد که موجب پیشرفت آن سازمان شود که می‌تواند به شیوه‌ای باشد منافع سازمان را در نظر بگیرد». در نظر این معلم مسئولیت‌پذیری در قبول و به انجام رساندن وظایف نقش بیان‌شده است به صورتی که حساسیت لازم در رشد و پیشرفت سازمان را داشته باشد.

شکل ۲: نمودار مسئولیت‌پذیری اخلاقی

علاوه بر مسئولیت‌پذیری نسبت به وظایف‌سازمانی، معلمان و مدیران مسئولیت‌پذیری در زمینه‌ی مسائل اخلاقی را نیز مطرح می‌کردند که فرد باید اصول و شئون اخلاقی را در قبال جامعه و مدرسه بشناسد و آن را رعایت کنند، عده‌ای از مدیران بر این باور بودند که باید در قبال ظاهر و باطن همکاران در سازمان حساس باشند تا پوشش متناسب با سازمان را حفظ کنند و رسومات اجتماعی را در سازمان انجام دهند.

یکی از مدیران این‌گونه بیان می‌کند: «مسئولیت‌پذیری اجتماعی در واقع یک چارچوب و محدوده اخلاقی است که بر اساس آن وظایف مختلفی تعریف می‌شود که دارای منافع برای جامعه است این وظایف بر عهده هر فردی است که در اجتماع است، علاوه بر فرد، بر عهده سازمان و نهادهای داخل جامعه است». که در گفته‌های این مشارکت‌کننده بارز است: «مسئولیت می‌شود همان تعهدی که افراد یک مدرسه مثل معلمان، مدیر و کارکنان نسبت به دانش‌آموزان و والدین آن‌ها دارند به شکلی که شئون اخلاقی در ارتباط حفظ شود و حقوق یکدیگر را رعایت کنند.»

شکل ۳: نمودار مسئولیت‌پذیری در مفهوم روابط گروهی

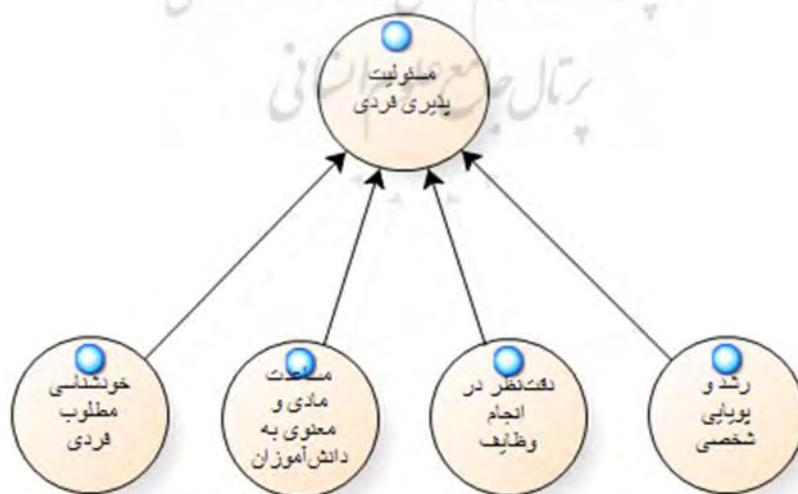
همان‌طور که در شکل ۳ مشخص است بعضی از معلمان و مدیران مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در پذیرش مسئولیت در قبال گروه همکاران در قالب چهار مضمون ایجاد گروه‌های حسنه با همکاران، تعامل سازنده با همکاران، پذیرفتن نقش در گروه و هم‌فکری و مساعدت با همکاران منعکس کردند.

یکی از معلمان این‌گونه شرح داد: «بیشترین چیزی که از مسئولیت‌پذیری اجتماعی برای من تداعی می‌شود همان حس مسئولیت‌پذیری است که از دوران ابتدایی به ما آموخته شده است، اینکه آدم‌های مسئولیت‌پذیر باشیم و اینکه بایستی توانایی‌ها و مهارت‌های خاصی را داشته باشیم و اگر کار ما به‌صورت گروهی است باید احساس مسئولیت بکنیم و همکاری‌های لازم را سازمان داشته باشیم».

همچنین بر این باور بودند که در انجام وظایف گروهی باید نقش‌های خود را قبول کنند و در ارتباط با همکاران اخلاق کاری و توازن را رعایت کنند به‌گونه‌ای که یکی از مدیران که چندین سال سابقه شاغل بودن در پست معلمی را نیز داشت این‌گونه بیان می‌کرد: «وقتی که معلمی در گروه قرار می‌گیرد، با دیگران در ارتباط است، بنابراین نقش‌هایی را می‌پذیرد یا نقش‌هایی به او تحمیل می‌شود پس در قبال این نقش‌ها مسئولیت دارد و با وظایف خود را به‌درستی انجام دهد، به نظر بنده مسئولیت‌پذیری برای همه کس است و کسی از این قاعده مستثنا نیست».

علاوه بر این که اعتقاد داشتند که در گروه باید نقش خود را قبول کنند نیز معتقد بودند که بایستی به قوانین و مقررات گروه پایبند بود و نقشی مؤثر و سازنده در گروه داشته باشند همچنین باور داشتند که باید برای تعامل صحیح با افراد تلاش کنند و با یکدیگر ارتباط صحیح و همدلانه داشته باشند به‌طوری که یکی از مشارکت‌کنندگان در یک جمله مسئولیت‌پذیری اجتماعی را این‌گونه تعریف کرد: «مسئولیت‌پذیری اجتماعی، توانایی بروز خود به‌عنوان یک عضو دارای حس همکاری، مؤثر و سازنده در گروه است».

مدیران و معلمان فقط به داشتن ارتباطی صحیح کفایت نمی‌کردند و خود را ملزم می‌دانستند که باید در صورت نیاز روش‌های کلاس‌داری و تدریس را برای همکاران خود توضیح دهند و در راستای تخصص حرفه‌ای خود به یکدیگر کمک کنند. تجربه یکی از مشارکت‌کنندگان بدین شرح بود: «وقتی که مشاهده می‌کنم یکی از همکارانم در مدیریت کلاس توانایی لازم را ندارد و از این مسئله رنج می‌کشد من وظیفه خود می‌دانم که به او کمک کنم و تجربیات خود را در اختیار او قرار دهم به‌عنوان مثال در یکی از سال‌های خدمتم با یک معلم که اولین سال خدمتش بود همکاری شدم و چون جمعیت کلاس‌های زیاد بود و این همکار عزیزم شاغل در پایه پنجم بود و تقریباً اکثریت دانش‌آموزان پسر بودند کنترل کمی بر کلاس داشت. به حدی بود که من احساس کردم بهترین وقت برای این است که تجربیات خود را در اختیارش قرار دهم تا شاید پیشرفتی حاصل شود که همین‌طور هم بود»؛ که عکس این موضوع نیز اتفاق افتاده بود که معلمی کم‌سابقه ولی با تحصیلات دانشگاهی و واقف به روش‌های متنوع تدریس توانسته بود که به معلمی باسابقه که مدام از چند روش تدریس محدود استفاده می‌کرد مشاوره دهد و به او کمک کند.

شکل ۴: نمودار مسئولیت‌پذیری فردی

درک یکی از معلمان از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی این‌گونه بود: «مسئولیت‌پذیری اجتماعی یعنی اینکه من بشخصه

وقتی می‌بینم در زمینه‌ای از کارم دچار ضعف هستم همین‌طور بی‌خیال نباشم بلکه باید به دنبال راه چاره و یادگیری بیشتر باشم مسئولیت‌پذیری اجتماعی فقط این نیست که در روابط اجتماعی خود با دیگران مسئول بود همین‌که یک معلم‌ان مدام در دوره‌های مختلف شرکت فعال دارد تا اینکه به‌روز باشد و در زمینه‌های مختلف پیشرفت کند نوعی مسئولیت‌پذیری اجتماعی است».

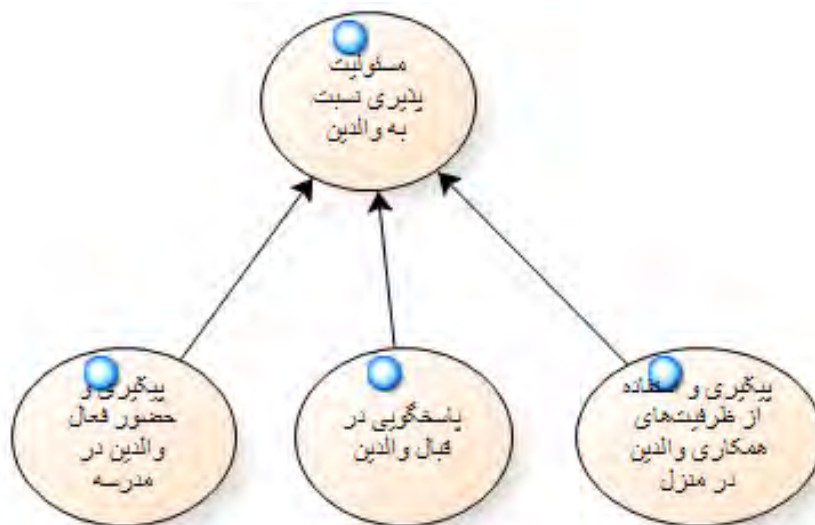
همان‌طور که در شکل ۴ دیده شد که بعضی از مدیران و معلمان مسئولیت‌پذیری فردی را نیز زیرمجموعه مسئولیت‌پذیری می‌دانند که آن را در چهار مضمون رشد و پویایی شخصی، دقت نظر در انجام تکالیف، مساعدت مادی و معنوی به دانش‌آموزان و خودشناسی مطلوب فردی تشریح می‌کنند.

یکی از مدیران مدارس حاشیه شهر سنندج مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی را این‌گونه توصیف می‌کند: «من به‌عنوان یک مدیر در این مدرسه که دانش‌آموزانی متوسط و متوسط به پایین از نظر مالی دارد قبل از هر چیزی در تلاشم که از حقوق خودم، کمک دیگر والدین و سایر ارگان‌ها استفاده کنم تا کمکی به آن‌ها کرده باشم تا بتوانند در شرایطی بهتر درس بخوانند». مدیر دیگری درباره‌ی یکی از معلمان خود این‌گونه بیان می‌کند: «در قبال یک دانش‌آموز معلول که توان رفتن به مدرسه را نداشت به خاطر معلولیتش و از همه‌جا ناامید بود این حس مسئولیت‌پذیری را در خود زنده نگه داشت و با هزینه شخصی خود و بدون انتظار هیچ‌گونه پاداشی هر روز به این دانش‌آموز معلول درس می‌داد و وقتی که دلیلش را از او پرسیدم در جواب گفت که تا یک انسان بی‌سواد در جامعه کمتر شود و این مسئله مرا در قبال مسئولیت‌هایم کوشا تر کرد».

بیشتر معلمان و مدیران مسئولیت‌پذیری فردی را در رشد مهارت‌های فردی، پذیرش مسئولیت در حد توان، پایبندی نسبت به تعهدات، کمک مالی به دانش‌آموزان بی‌بضاعت، افزایش توانمندی فردی در مسائل آموزشی و حساسیت فردی در انجام وظایف محوله منعکس می‌کنند.

معلم دیگری این‌گونه شرح داد: «جدای از اینکه من معلم هستم و وظیفه من تدریس مطالب آموزشی و تربیتی کتب درسی است در اوقات به‌غیر از ساعات کلاسی از طریق فضای مجازی با بچه‌ها در ارتباط هستم و مطالب روز و مسائل اخلاقی را برایشان توضیح می‌دهم و به آن‌ها مشاوره می‌دهم. در هر زمینه‌ای که به کمک نیاز داشته باشند چه مسائل مالی یا معنوی در حد توان کمک می‌کنم و افراد مختلفی را که در این زمینه توانسته‌اند به من کمک کنند را به کار گرفته‌ام و از حضور و توانایی‌هایشان بهره گرفته‌ام که تمام این احساس مسئولیت‌ها در جنبه‌های مختلف نتایج خوبی را به دنبال داشته است که البته با کمک مدیر مدرسه تغییرات زیادی در مدرسه اتفاق افتاده است که من بیشتر سعی کردم در زمینه‌ی مسائل اخلاقی و معنوی با بچه‌ها کار کنم بعد از این زمینه سعی کردم بچه‌ها را به کارآفرینی و کمک در زمینه‌های اقتصادی به خانواده تشویق کنم تا بتوانند به کمک همدیگر از وضعیت مادی نامناسبی که دارند بیرون بیایند، این تجربه مسئولیت‌پذیری در زندگی‌ام باعث شده که زندگی بابرکت‌تری داشته باشم».

یکی از مدیران بیان می‌کند: «معلم‌ان با کمک کردن به دانش‌آموزان بی‌بضاعت می‌توانند سهم کوچکی در خوشحال کردن دل آن‌ها داشته باشند. معلم با شرکت کردن در نماز جماعت در مدرسه و یا در اجتماع بزرگ‌تر، باعث به وجود آوردن انگیزه و ترویج فرهنگ نماز خواندن در دانش‌آموزان می‌شود».

شکل ۵: نمودار مسئولیت‌پذیری نسبت به والدین

یکی از مدیران مدارس این‌گونه صحبت می‌کند: «وقتی که والدین احساس می‌کنند که فردی در مدرسه جوابگوی آنان است و به مشکلات و دغدغه‌های آنان رسیدگی می‌کند قطعاً دارای روابط بهتری هستیم و مسائل خود را به راحتی مطرح می‌کنند آن‌ها می‌دانند که درست است خودشان در مدرسه نیستند ولی شخصی در مدرسه حضور دارد که دلسوزانه پیگیر کار آموزشی و پرورشی دانش‌آموزان است و حامی آنان است پس اگر نگرانی داشته باشند من سریع پیگیری می‌کنم».

همچنان که در شکل ۴-۵ نشان داده شده است عده‌ای از معلمان و مدیران مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در مسئولیت‌پذیری نسبت به والدین تعریف می‌کنند که در قالب سه مضمون پاسخگویی در قبال والدین، پیگیری و حضور فعال والدین در مدرسه و پیگیری و استفاده از ظرفیت‌های همکاری والدین توضیح می‌دهند.

یکی از مدیران مسئولیت‌پذیری اجتماعی را این‌گونه توصیف می‌کند: «در واقع مسئولیت‌پذیری اجتماعی چه بخواهیم و چه نخواهیم در روابط ما با دانش‌آموزان و اولیا، دانش‌آموزان با یکدیگر تأثیر می‌گذارد. هرچه که بیشتر نسبت به دانش‌آموزان مسئولیت‌پذیر باشیم این روابط قوی‌تر، همدلانه‌تر و محکم‌تر می‌شود و حس قدردانی در اولیا برانگیخته می‌شود، با معلم احساس نزدیکی‌تری می‌کنند و برای کار معلم ارزش بیشتری قائل‌اند در این بین هم هستند اولیایی که انتظارات بیشتری نسبت به قبل پیدا می‌کنند و توقعشان بالاتر می‌رود اما اگر اصل قضیه را در نظر بگیریم باعث استحکام روابط و ادامه‌دار بودن این روابط می‌شود که فقط در یک محدوده زمانی خاص نباشد و تا رسیدن به یک تکامل و رابطه مؤثر ادامه‌دار باشد وقتی که مسئولیت‌پذیری قوت بگیرد معلم و اولیا دست‌به‌دست هم می‌دهند و یک دانش‌آموز خوب تربیت می‌کنند».

معلمی هم این‌گونه شرح می‌دهد: «در مدرسه هستند والدینی که بدون در نظر گرفتن استعداد و علاقه فرزندان خود، امیال و خواسته‌های خود را به دانش‌آموزان تحمیل می‌کنند، در این موارد معلم با جلساتی که با والدین داشته توانسته است که آن‌ها را مجاب نماید که آینده درست در اهمیت دادن به خواسته و علاقه دانش‌آموز است».

در کل بیشتر معلمان مسئولیت‌پذیری نسبت به والدین را در جلب رضایت حداقلی والدین، گرفتن گزارش روزانه درزمینه‌ی مختلف دانش‌آموزان، توجه به اعتراضات والدین، کمک گرفتن از والدین برای ارتقای حل مشکلات دانش‌آموز، سعه‌صدر در مقابل اعتراضات و تنشات موجود در روابط با والدین، تشویق والدین به حضور فعال در انجمن اولیا و مربیان، مساعدت گرفتن از والدین در کمک به دانش‌آموزان بی‌بضاعت توصیف می‌کنند. به صورتی که یکی از مشارکت‌کنندگان می‌گوید: «در یک سال از دوران خدمتم برای انجام فعالیتی در حیاط مدرسه بودیم و در آخر کلاس از بچه‌ها خواستم که در قبال محیط خودشان مسئول باشند و آشغال‌های را ریخته‌اند جمع کنند، بچه‌ها خیلی خوب استقبال کردند و حیاط مدرسه رو تمیز کردیم ولی فردای اون روز یا اعتراض بعضی از اولیا مواجه شدیم که چرا شما این کار انجام دادید مگر مدرسه خودش خدمتگزار ندارد؟ اما من با آرامش برای والدین توضیح دادم که چه هدفی از این کار داشتیم و با صبر و حوصله آن‌ها را متقاعد کردم که بچه‌ها باید یاد بگیرند نباید به

امید این که مدرسه خدمتگزار دارد هر طوری که می‌خواهند در محیط آسغال بریزند و یک‌بار هم که شده خدمتگزار مدرسه را درک کنند».

معلمی هم بود که نسبت به والدین و پیشنهادها آن‌ها توجه زیادی داشت و می‌گفت: «امسال چون آموزش‌ها به صورت مجازی بود اون زمانی که من تدریس می‌کردم والدین همراه دانش‌آموز بودند و کار معلم را از نزدیک می‌دیدند یا زمانی که در مدرسه حضور داشتم والدین به عنوان ناظر فعالیت‌ها نحوه تکالیف دادن‌ها تدریس من را رصد می‌کردند اگر من به عنوان یک معلم کارم رو در حد خوب و عالی انجام نداده باشم اولیا باید مطالبه و اعتراض‌هایی را داشته باشند. در جلساتی که با اولیا مریبان برگزار می‌کردند و بازخوردهای مدیر مدرسه می‌تونستم این‌رو به خوبی متوجه بشم در صورتی که هیچ کدوم از این اتفاق‌ها نیفتاده به من اعتماد دارند احساس می‌کنم که میزان رضایت اولیا از تدریس و کارم نشانه‌ای از این باشد که من مسئولیت خود را به خوبی انجام داده‌ام در واقع بازخورد اولیا را به عنوان ملاکی از نحوه کار خود در نظر گرفته‌ام».

شکل ۶: نمودار مسئولیت‌پذیری در قبال نقش‌های اجتماعی دانش‌آموزان

در شکل ۶ بارز است که برخی از معلمان و مدیران مسئولیت‌پذیری اجتماعی را در مسئولیت‌پذیری در قبال نقش‌های اجتماعی دانش‌آموزان بیان می‌کنند که در قالب مضامینی چون افزایش مشارکت دانش‌آموزان در مسائل مدرسه، برگزاری کلاس‌های متنوع غیردرسی و توضیح و تشریح نقش‌های اجتماعی بیان شده است.

یکی از مشارکت‌کنندگان این چنین توضیح می‌دهد: «من معلم در قبال تک‌تک دانش‌آموزانم مسئولم و همیشه از خود می‌پرسم که آیا من توانسته‌ام در زمینه‌ی نقش‌هایی که دانش‌آموزانم اکنون در آن قرار دارند و نقش‌هایی که قرار است در آینده بر عهده بگیرند چیزی به آن‌ها یاد دهم؟ یا اینکه تأثیرگذار باشم؟ چون این دانش‌آموزان امروز که به عنوان فرزند خانواده نقش ایفا می‌کنند در آینده نقش پدر یا مادر، همکار، رفیق، همسر، خواهر یا برادر و... را بر عهده می‌گیرند که اگر در کودکی زمینه و بستر آموزش چگونگی ایفای نقش آموزش داده شود قطعاً در بزرگسالی با مشکلات کمتری روبه‌رو خواهند شد».

اکثر معلمان باور دارند که باید دانش‌آموزان را در اداره امور انضباطی مدرسه و نظافت مدرسه مشارکت داد و آن‌ها را به پذیرش نقش‌های همیارانه تشویق کرد، علاوه بر این اینکه در ماه کلاس‌هایی برای آموزش مسائل بهداشتی و مسائل مربوط به محیط‌زیست برگزار شود باید با تهیه بروشورها و روزنامه دیواری‌هایی در این زمینه آن‌ها را به رعایت مسائل بهداشتی شخصی و اصول روابط فردی و بین فردی ترغیب کرد. معلمی این‌طور بیان می‌کند: «با وجود اینکه مباحث درسی که باید آموزش داد زیاد است و معلمان بیشتر در فکر تمام کردن درس‌ها هستند و کمتر خود را در برابر این مسائل مسئول می‌دانند اما من سعی کردم در زمینه‌ی پرورشی بچه‌ها حداقل یک‌بار در هفته اصول بهداشتی خود، مدرسه و محیط را به آن‌ها گوشزد کنم». یا معلم دیگری این چنین توضیح می‌دهد: «معلم در حقیقت والدین دوم دانش‌آموزان محسوب می‌شوند که در غیاب والدین در محیط مدرسه مسئولیت حفظ سلامتی فیزیکی و روانی آن‌ها را بر عهده دارند».

بعضی از مدیران در این باره به برگزاری مسابقات بومی و محلی، گردش علمی و آشنایی با محیط‌زیست بومی اشاره می‌کنند که تا ضمن آشنایی بتوانند در عمل اصول لازم را رعایت کنند.

شکل ۷: نمودار مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی

همان‌طور که در شکل ۷ مشاهده می‌شود مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی در قالب سه مضمون شناخت جامع و کامل از مسائل اجتماعی، التزام عملی به پیشبرد اهداف آموزشی و شناخت دانش‌آموزان دارای آسیب‌پذیری اجتماعی انعکاس پیدا کرده است. در واقع تقریباً همه‌ی مشارکت‌کنندگان در پژوهش در گفته‌های خود این حس مسئول بودن در برابر اجتماع و اهداف اجتماعی را بیان کرده‌اند که در زیر به نمونه‌ای از نقل‌قول مدیران و معلمان اشاره می‌شود.

مدیری این چنین توصیف می‌کند: مسئولیت آramش جامعه تا حدود زیادی به دست معلمان است چون معلمان با آموزش صحیح به دانش‌آموزان به شیوه‌ای که اضطراب را به حداقل برساند در آینده فرزندان را می‌توان تحویل جامعه داد که بتوانند خشم، استرس و اضطراب خود را کنترل کنند، در کل فرهنگ‌سازی جامعه تقریباً به دست معلمان است و می‌توان گفت که اکثر مسئولیت‌های جامعه ریشه‌اش بعد از خانواده به دست معلمان است پس باید نهایت تلاش خود را در راستای آموزش صحیح و کاربردی دانش‌آموزان به کار ببرند.

یکی از معلمان می‌گوید: «مسئولیت اجتماعی احترام و احساس مسئولیت نسبت به حقوق دیگر اعضای یک جامعه یا گروه اجتماعی هست که در آن قرار داریم. در واقع هر فردی که در جامعه زندگی می‌کند باید بتواند به وظایف خود در جامعه عمل کرده و وظایف خود را به نحو احسن انجام دهد».

یکی از مدیران این‌گونه تشریح می‌کند: «تا حدی که توانسته باشم وظایفم را به‌عنوان یک شهروند در جامعه درست انجام داده باشم، طوری که مورد نکوهش هم نوعم قرار نگیرم آشنایی دارم، یعنی در حد متوسط به بالا از دید بنده مسئولیت‌پذیری اجتماعی تنها به یک شخص در جامعه مربوط نیست بلکه در مورد یک سازمان، در مورد یک خانواده، هم صدق می‌کند و این مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مورد مسائل مختلف جامعه اعم از مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیستی شهروندان یک جامعه هست».

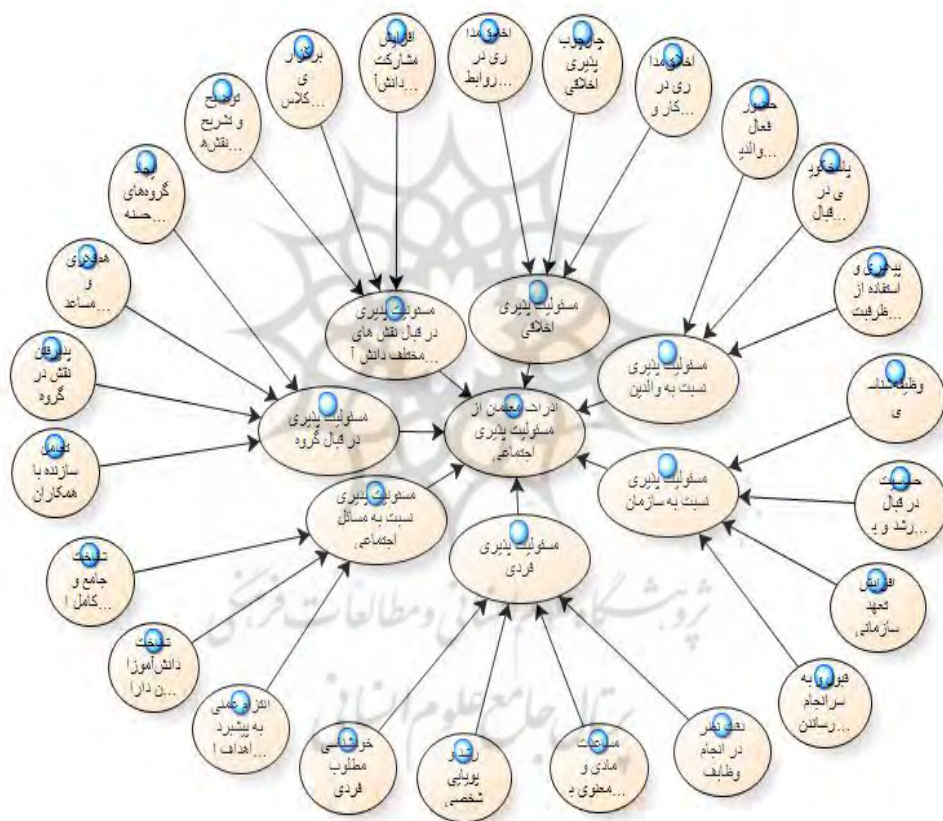
با توجه به تمامی گفته‌ها و توضیحات مشارکت‌کنندگان می‌توان مسئولیت‌پذیری نسبت به مسائل اجتماعی را در مفاهیم زیر توصیف کرد.

تعیین تکلیف برای خود در ارتباط برای اجتماع، احترام به حقوق تمامی اعضای جامعه، تعهد کلی در قبال اجتماع، حفظ امانت‌داری در قبال ابزار، وسایل و مسائل بهداشتی، شناخت، تشریح و انجام وظایف شهروندی، آموزش در راستای شناخت و تأثیر منفی دخانیات در جامعه، ترویج مسائل هنجاری جامعه در مدارس، اولویت‌بخشی به منافع جامعه و خواسته‌های اجتماعی، حساسیت نسبت به توسعه و رشد اجتماع، حساسیت به رشد و شکوفایی دانش‌آموزان، مسئولیت‌پذیری در قبال دانش‌آموزان در محیط آسیب‌پذیر، آماده‌سازی فردی و اجتماعی دانش‌آموزان برای زندگی سالم در جامعه، قبول مسئولیت تمام و کمال در مقابل

خواسته‌های مطلوب اجتماعی، هنجار پذیری و قبول قوانین و مقررات جامعه و آموزش آن به دانش‌آموزان، تعهد به انجام انتظارات اجتماع، نظارت و حساسیت نسبت به اجرای انتظارات جامعه نسبت به همکاران، طراحی و تدوین محتوا آموزشی به‌منظور نحوه استفاده از فضای مجازی، تشریح؛ و ترویج تعاملات صحیح اجتماعی، ترویج و تقویت آموزه‌های دینی در ارتباط با اجتماع در مدارس، تلاش در راستای توجه به زمینه اجتماعی متفاوت دانش‌آموزان.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که در فرآیند پژوهش ملاحظه گردید مسئولیت‌پذیری متغیر بسیار مهمی در سازمان و به‌ویژه در رابطه‌ی با تعاملات و ویژگی‌های رفتار غیررسمی کارکنان است. تعاریف متعددی از مسئولیت‌پذیری در پژوهش مرور و به بحث گذاشته شد. محقق پس از بررسی و تحلیل عمیق داده‌های موردبررسی، به بسیاری از این موارد دست‌یافت. همان‌طور که در قسمت یافته‌ها مورد بحث قرار گرفت مطابق شکل ۸ نتایج پژوهش در یک بخش کلی از ادراک افراد از بحث مسئولیت‌پذیری مورد نظر بوده است.

شکل ۸: شبکه مضامین ادراک معلمان از مسئولیت‌پذیری اجتماعی

در رابطه با ادراک افراد از درک و تعریف ذهنی آن‌ها از مسئولیت‌پذیری اجتماعی موارد بسیاری مورد نظر بوده است، از این جمله می‌توان به بحث مربوطه به مسئولیت‌پذیری در دیدگاه افراد به معنی انجام تمام و کمال وظایف سازمانی در چارچوب قواعد و وظایف اشاره داشت. در این زمینه دیدگاه‌های بسیاری از افراد موافق این مسئله بود که مسئولیت‌پذیری به معنی این است که هر فردی وظایف و کارهای خود را به بهترین نحو به انجام رسانیده و از نظر قانونی تمامی معیارها و موازین حقوقی را رعایت کند، به‌موقع در سازمان حاضر شده و وجدان کاری بسیاری را در فرآیند اداری به کار برد. تدریس و برگزاری کلاس‌ها را با دقت نظر کامل به انجام رسانیده و رضایت حداکثری را جذب کند. این مسئله در ادبیات نظری مفهوم مسئولیت‌پذیری نیز پارها تکرار شده بود. آنجا که مسئولیت اجتماعی مجموعه وظایف و تعهداتی است که سازمان بایستی در جهت حفظ، مراقبت و کمک به

جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند، انجام دهد و به‌نوعی وظیفه‌ای است بر عهده‌ی تمامی افراد که در اجرای آن وقت و انرژی بسیاری نیازمند است یا جایی که دیدگاه بر این است که یک سازمان، زمانی به تعهد اجتماعی‌اش عمل می‌کند که به مسئولیت‌های قانونی و اقتصادی خود عمل نماید و نه بیشتر. به‌عبارت‌دیگر، به حداقل مسئولیتی که قانون از وی خواسته است، عمل کند و واضح است که مسئولیت‌پذیری یک تعهد و الزام از سوی فرد برای انجام مطلوب تمامی فعالیت‌هایی است که بر عهده وی گذاشته می‌شود (موسوی، ۱۳۹۰) در این پژوهش نیز اکثریت دیدگاه‌ها بر این زمینه بود که بایستی قوانین و مقررات به‌خوبی بدان عمل شود و این مسئله خود به معنی مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. مسئولیت‌پذیری به‌عنوان رابطه بین فرد با دیگران و با سازمان و محیط اجتماعی بزرگ‌تر یکی از مفاهیم مطرح است که امروزه در سطح ملی و بین‌المللی اهمیت فزاینده‌ای کسب کرده است، مسئولیت‌پذیری یک تعهد و الزام از سوی فرد برای انجام مطلوب تمامی فعالیت‌هایی است که بر عهده وی گذاشته می‌شود (موسوی، ۱۳۹۰) و به احساس مسئول بودن در برابر تصمیمات و اعمال شخص، اعتماد به دیگران و صاحب‌اختیار بودن در خصوص عملی که تحت کنترل شخص است، اشاره دارد و به همین سبب افرادی که از نظر اجتماعی مسئول‌اند، عاملانی فعال در پیشرفت خودشان هستند.

یکی دیگر از مسائل موردنظر و به‌نوعی قابل‌تأمل در این پژوهش بحث مربوط به مسئولیت‌پذیری در مفهوم روابط بین فردی و گروهی است. در دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر تعامل و روابط نزدیک با همکاران از جمله مسائل مهم و تأثیرگذار در پژوهش است. یکی از بیش‌ترین موارد موردبحث در پژوهش در رابطه با مسئولیت‌پذیری اجتماعی بحث مربوط به تعامل و روابط بین گروهی بود. تقریباً اکثریت معلمان اذعان داشتند که تعاملات با همکاران نمودی از مسئولیت‌پذیری بودن همکاران آن‌ها است. همکاری در تعاملات کلاسی، در آموزش و تدریس، در رفع مشکلات و موانع مدرسه، دانش‌آموزان و سایر همکاران، انجمن‌های عام‌المنفعه و بسیاری از موارد دیگر مشمول این مسئله است. در بررسی ادبیات پژوهش نیز همین مسئله قابل‌مشاهده است در مواردی به‌وضوح می‌شد دید که مسئولیت‌پذیری را معادل همکاری بین فردی و گروهی می‌دانند. جایی که مولر^۱ (۲۰۱۰) نیز در ادبیات این مفهوم بیان کرده که مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی به همکاری داوطلبانه سازمان‌ها در راستای توسعه‌ی پاینده بالاتر از قوانین و مقررات و روشی در جهت کاهش فاصله‌ی بین سازمان‌ها و انتظارات ذی‌نفعان آن‌ها می‌داند. یا جایی که باظهوری (۱۳۹۸) در پژوهش به این نتیجه رسید که بین مهارت‌های مدیریتی مدیر، مسئولیت‌پذیری معلمان و روابط اجتماعی آنان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این مفاهیم و موارد ارزش و اهمیت تعاملات بین فردی را به‌خوبی نشان می‌دهند. تعاملاتی که در دیدگاه مدیران مدارس نشان بارزی از وجود مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس است. زمانی که هر یک از همکاران در مدارس در موارد موردبحث به یاری همکاران خود شتافته نمودی بارز از مسئول بودن خود را نشان خواهند داد و این مسئله جای بحث و مشاهده دارد. به باور بسیاری از مشارکت‌کنندگان تعامل و همکاری خود شور مسئولیت‌پذیری در سازمان را افزایش داده و تمامی افراد را دعوت به مشارکت خواهد کرد.

در رابطه با موارد دیگر موردبحث در زمینه‌ی مسئولیت‌پذیری در مدارس یکی از موارد بسیار مهم و تأثیرگذار که قابل‌بحث است و در دیدگاه مشارکت‌کنندگان بسیار مهم قلمداد می‌شود مسئله مسئولیت‌پذیری در مفهوم اخلاق است. اخلاق در تمامی سازمان‌ها و مسائل گوه‌ری‌گران‌بها است. در این پژوهش نیز بسیاری از دیدگاه‌ها بر این سمت بود که مسئولیت‌پذیری به معنی اقدام و اعمال اخلاقی است. اینکه شخص از شئون شخصی و اجتماعی گرفته تا مناسک و روابط فردی و بین فردی با همکاران و دانش‌آموزان و والدین آن‌ها به‌صورت کامل رعایت نماید نمودی بارز از ارزش و اهمیت قائل شدن برای مسائل اخلاقی است. اخلاق در روابط خود با تمامی اعضای جامعه‌ی مدرسه شامل احترام قائل شدن برای افراد، گشاده‌رویی و پذیرش افراد، جلوگیری از سو استفاده‌های فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی و سایر موارد مربوط که تماماً شامل مقوله‌ی اخلاق در دیدگاه‌های مشارکت‌کنندگان بوده است. بسیاری اخلاق را ایجاد و معرفی منشور اخلاقی سازمان و تلاش در راستای اجرای اصول می‌دانند. پس همان‌طور که مدهوشی و نوروزی معتقدند می‌توان گفت که یکی از عمده‌ترین دغدغه‌های مدیران کارآمد در سطوح مختلف سازمانی، چگونگی ایجاد بسترهای مناسب برای عوامل انسانی است تا با حس مسئولیت و تعهد کامل، اصول اخلاقی حاکم بر شغل و حرفه خود را رعایت کنند. سازمان به‌عنوان یک شخصیت حقوقی در حیات سازمانی خود با مسائل اخلاقی فراوانی روبه‌رو

^۱ Mulder

است. دغدغه‌های اخلاقی در زندگی شغلی غالباً در مقام تصمیم‌گیری بروز می‌کند و فرد خود را اخلاقاً بلامتکلیف می‌یابد و از خود می‌پرسد تکلیف اخلاقی من چیست، به عبارت دیگر، مسئله در اخلاق حرفه‌ای بلامتکلیفی اخلاقی است: نمی‌دانیم چه باید بکنیم یا نمی‌دانیم به آنچه باید انجام دهیم. بر این اساس است که به صورت مهمی همواره مسائل اخلاقی در سازمان جایگاه مهم و تأثیرگذاری دارند و سؤال برانگیز است. مدیریت اخلاق در محیط کار منافع بسیار زیادی برای رهبران و مدیران دارد؛ اعم از منافع عملکردی و منافع اخلاقی. برنامه‌های اخلاق رفتارهای کارکنان را با ارزش‌هایی که به نظر رهبران سازمان در اولویت قرار دارند هماهنگ می‌کند. معمولاً سازمان‌ها تناقض آشکاری بین ارزش‌های ترجیح داده‌شده و ارزش‌هایی می‌بینند که توسط رفتار کارکنان در محیط کار منعکس می‌شود. این مسئله جایگاه اخلاق در سازمان را همواره برجسته جلوه می‌دهد. مسئله‌ی اخلاق و توجه به آن به‌عنوان یک مسئولیت جمعی همواره مورد توجه بوده است. توجه و بحث و گفتگوی مداوم درباره ارزش‌ها باعث افزایش روحیه کارگروهی، صداقت و صراحت در محیط کار شده و فواید بسیاری را کارکنان احساس کرده و به‌نوعی هماهنگی بین ارزش‌های آنان و ارزش‌های مورد نظر سازمان را همخوان و هماهنگی خواهد کرد، لذا کارکنان سازمانی با انگیزه و عملکرد قوی کار خواهند کرد.

مسئولیت اجتماعی معلمان در قبال محیط بیرون از مدرسه برای دانش‌آموزان نیز مسئله‌ای مهم و قابل تأمل است. مسئولیت‌پذیری در مفهوم ارتباط با والدین نیز در دیدگاه معلمان قابل تأمل بود. اینکه معلمان با والدین ارتباط مطلوب و سازنده‌ای برقرار بسازند در دیدگاه مدیران بسیار مهم و قابل تأمل است. معلمینی که ارتباط مطلوب و سازنده با والدین دانش‌آموزان دارند به راحتی در زمینه‌ی حل مشکلات درسی و غیردرسی و به‌ویژه آسیب‌های اجتماعی می‌توانند به یاری دانش‌آموزان و والدین بیایند و همچنین والدین نیز همکاری مطلوبی داشته باشند. این مسئله واضح است که والدین و معلم در کنار هم می‌توانند موجب پیشرفت دانش‌آموز شوند. اگر دانش‌آموز مایه مباحثات و شادمانی معلمش باشد و کارهایش را درست انجام بدهد، کنار آمدن با معلم او کاری ندارد، ولی اگر فرزندتان مشکل دارد، وضعیت حساس‌تر می‌شود. وظیفه‌ی اصلی پدر و مادر این است که تاریخچه دقیق و روشنی از گذشته فرزندشان، علایق او، نحوه‌ی پاسخ‌دهی او به مسائل مختلف و عملکردهای درست و غلطش به معلم بدهند و سپس نهایت سعی خود را بکنند که با کمک معلم و با توجه به این اطلاعات به کودک یاری برسانند که از توانایی‌های خود نهایت استفاده را بکنند. شفافیت و انفاق صحیح تجارب دو طرف به هم خود موجب شناخت بیشتر از کودک و همین شناخت موجبات همیاری و رشد بیش‌تری را برای دانش‌آموز فراهم خواهد کرد. به بیان ساده، والدین بهترین معلمان و الگویی هستند که یک فرد دارد. به همین دلیل، بسیار مهم است که والدین به‌جای اینکه کنترل همه امور را به معلم واگذار کنند، درگیر آموزش و پرورش فرزند خود باشند. شواهد زیادی وجود دارد که نشان می‌دهد ارتباط خوب والدین و معلم منجر به تأثیر مثبت بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموز می‌شود. مشکلات خانوادگی، زمینه‌های خانوادگی متفاوت، آسیب‌های اجتماعی گسترده در سطح سازمان و بسیاری از این موارد ضرورت ارتباط معلمان با والدین را بیش‌ازپیش آشکار می‌سازد.

توازن فردی و ویژگی‌های مخصوص فردی یکی دیگر از موارد و زمینه‌های مورد نظر است. اینکه در سازمان ویژگی‌های فردی افراد زمینه‌های متفاوتی از رفتار و نتیجه را خلق می‌کند، خود گویای ارزشمندی توانمندی‌های فردی است. بر این اساس یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم در این پژوهش که از دیدگاه مشارکت‌کنندگان استخراج گردید بحث مربوط به مسئولیت‌پذیری در مفهوم ویژگی‌های فردی خاص افراد است. برکوویتز و لاترمن^۱ (۱۹۶۸)، مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی را گرایش فردی برای کمک به افراد در زمانی که حتی همیاری از جانب دیگران دریافت نشده، می‌دانند. افراد با ویژگی‌های فردی خاص خود می‌توانند محیط متفاوتی را برای دانش‌آموزان رقم بزنند. یکی در زمینه‌ی درسی یاری می‌دهد، دیگری در رابطه با مسائل اجتماعی و اقتصادی دانش‌آموزان و بعضی از معلمان نمود کاملی از تمامی این موارد می‌تواند داشته باشد. همان‌طور که متون علمی، تعاریف دیگری از مسئولیت اجتماعی را ارائه می‌سازند که هر یک به مسئله مختلفی از جامعه می‌پردازند: مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و اصول اخلاقی (بوان ۱۹۵۳؛ کارول، ۱۹۷۹ و فریدمن، ۱۹۷۰). ماون و لیندگری در سال ۲۰۱۰، تجزیه و تحلیل تعاریف مربوط به مسئولیت اجتماعی را به صورت عمیق‌تر انجام داده و به این مطلب پی برده‌اند که ماهیت تعهد مسئولیت اجتماعی می‌تواند از شکل عملکرد داوطلبانه به صورت تعهد اخلاقی برای شرکت تغییر یابد و تعاریف مختلف مسئولیت اجتماعی، انواع

^۱ Berkowitz & Lutterman

متفاوتی از گرو گذاران را مورد توجه قرار می‌دهند (گرو گذاران داخلی، گرو گذاران خارجی یا کل جامعه). تمامی این موارد نشان از قابلیت‌های افراد به صورت فردی برای همکاری و کمک داوطلبانه به دانش‌آموزان دارد که خود تمامی این موارد در پژوهش حاضر و در دیدگاه معلمان مشهود بود. سبک‌های کلاس داری و به‌ویژه ویژگی‌های شخصیتی معلمان خود تأثیرات بسیار متفاوتی را خواهد گذاشت برای نمونه معلمی با روابط اجتماعی بالا و همچنین معلمی با گشاده‌رویی خاص خود محیط متفاوت‌تری را نسبت به سایر معلمان با ویژگی‌های دیگر خواهند داشت.

در نهایت نتایج بررسی داده‌های پژوهش حاضر به صورت خاص ارزش و اهمیت خود مسئله‌ی مسئولیت‌پذیری در مفهوم حساسیت در قبال جامعه و خواسته‌های آن را در تحلیل دیدگاه‌های مدیران در رابطه با معنی مسئولیت‌پذیری نشان می‌داد. اینکه یک معلم در قبال اتفاقات محیطی و نیازهای متنوع محیط خود را مسئول فرض کند واقعاً مسئله‌ای مهم و حیاتی هست. این مسئله نه فقط برای معلمان بلکه در معیاری کلی برای کل سازمان وظیفه و مسئله‌ای مهم است. چنانچه سازمانی، هدف اجتماعی را ترغیب کند، تنها به منظور رسیدن به هدف‌های اقتصادی‌اش هست و نه چیز دیگر. مسئولیت اجتماعی با ورود خود، یک چارچوب حاکمیت اخلاقی را اضافه می‌کند که بر اساس آن سازمان‌ها به فعالیت‌هایی اقدام می‌کنند که وضع جامعه را بهبود بخشد و از انجام کارهایی که باعث بدتر شدن وضعیت جامعه می‌گردند، پرهیز می‌کنند و نهایتاً پاسخگویی اجتماعی اشاره به توان و ظرفیت سازمان در جهت عمل و اقدام نسبت به خواسته‌ها و انتظارات جامعه دارد (طوسی، ۱۳۸۱). از قدیم ایام نقش متقابل علت و معلولی مدرسه و جامعه در قبال هم مسئله‌ای مهم و قابل تأمل بوده است. اینکه مدارس و در رأس آن معلمان تکالیف و خواستگی‌های جامعه را ارجح نهند همواره ارزش و اهمیت خاص خود را داشته است. همان‌طور که به بحث گذاشته شد دنیسون^۱ (۲۰۰۰) در زمینه‌ی مسئولیت اجتماعی، اصولی را ارائه کرده است. در چند سال گذشته این مفهوم به وسیله‌ی مؤسسات مشاوره مدیریتی مانند ISM در راستای ارزیابی مسئولیت‌های اجتماعی در سازمان‌ها به صورت گسترده استفاده شده است. اهم این اصول شامل: جامعه: فعالیت در جهت ایجاد مزیت برای جامعه و تشویق سازمان‌های مربوطه به سوی منافع جامعه. محیط: تشویق سازمان برای ایجاد مکانیسم پاسخگویی به محیط به صورتی که از نارضایتی جلوگیری و تلاشی در راستای رفع مشکلات سازمانی باشد. اخلاق: ایجاد و معرفی منشور اخلاقی سازمان و تلاش در راستای اجرای این اصول. مسئولیت مالی: مسئول بودن در مقابل سرمایه‌گذاران سازمان، اموال اعضای جامعه و کشور. کنر و میستر نیز (۲۰۰۸) مسئولیت‌پذیری اجتماعی را قبول مسئولیت یک سازمان به رفتار اجتماعی مسئولانه معنی می‌کنند که این رفتار پاسخ مطلوبی به تقاضای جامعه و گروه‌های نفوذ گذار آن است. پس به صورت شفاف می‌توان ارزش و اهمیت وجودی معلمان در بر عهده گرفتن نقش‌های مزاد بر تدریس و سایر آموزش‌های رسمی مدارس را مشاهده نمود.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مقاله حاضر تمام اصول اخلاق پژوهش رعایت شده است.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تأمین شد.

تعارض منافع

بنابر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

منابع

- امینی، محمد، رحیمی، حمید، صالحی، معصومه و موسوی، سمیه. (۱۳۹۲). ارزیابی میزان مسئولیت‌پذیری دانشجویان دانشگاه کاشان. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۳(۲)، ۲۹۷-۲۷۱.
- بحری پور، امیرحسین و طالبی، ابوتراب. (۱۳۹۲). سوگیری در مسئولیت‌پذیری اجتماعی شهروندان و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهروندان شهر کاشان). فصلنامه علوم اجتماعی، ۳(۶۶)، ۳۷-۷۲.

- تقی زاده، هوشنگ و سلطانی، غلامرضا. (۱۳۸۹). تأثیر اخلاق کسب‌وکار بر مسئولیت اجتماعی بنگاه، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۵(۴)، ۹۴-۱۰۴.
- جعفری، محمدتقی. (۱۳۸۱). فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو (چاپ سوم). تهران: انتشارات علمی فرهنگی.
- جلالی، فاطمه، ملکدار، اعظم و شاهی، علی. (۱۳۹۳). مطالعه تأثیر فرهنگ‌سازمانی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان. مطالعه موردی دانشگاه‌های شهر سمنان، *اولین کنفرانس ملی جایگاه مدیریت و حسابداری در دنیای نوین کسب‌وکار، اقتصاد و فرهنگ*، علی‌آباد کتول، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی‌آباد کتول.
- جوکار، بهرام، حسین چاری، مسعود و مهرپور، آناهیتا. (۱۳۹۳). پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر اساس سبک‌های هویت در دانشجویان دانشگاه شیراز. *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۴(۱).
- حبیبی، نوید، وظیفه دوست، حسین و جعفری، پریش. (۲۰۱۶). مؤلفه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۲(۲)، ۱۲۵-۱۴۵.
- حجازی، الهه، صادقی، ناهید و خاکی، سکینه خاتون. (۱۳۹۱). رابطه نگرش شغلی، احساس کارآمدی و با تعهد شغلی معلمان. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۱۱(۴۲)، ۲۹-۷.
- خاص پور، مریم و یوسفی، سپیده. (۱۳۹۵). بررسی رابطه هوش سازمانی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سازمان تأمین اجتماعی کرمانشاه. *نخستین کنفرانس بین‌المللی پارادایم‌های نوین مدیریت هوشمندی تجاری و سازمانی*، تهران، دانشگاه شهید بهشتی.
- داورپناه، سید هدایت‌الله، سیادت، سید علی، ولی‌زاده، سید صالح و رضاییان، حامد. (۱۳۹۶). مدل یابی معادلات ساختاری روابط بین رهبری معنوی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارکنان با نقش میانجی سلامت سازمانی در کارکنان دانشگاه اصفهان. *فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار*، ۱۱(۱)، ۵۸-۳۵.
- دهقانی، مرضیه و گوران، شیوا. (۱۳۹۳). ابعاد و راهکارهای تقویت مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان دوره متوسطه. *نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی*، مرودشت: شرکت اندیشه‌سازان مبتکر جوان.
- شافعی، رضا و عزیزی، نعمت‌الله. (۱۳۹۲). مطالعه وضعیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی غرب کشور (طراحی یک الگوی ارزیابی). *رفتار سازمانی در آموزش و پرورش*، ۱۱(۲).
- کرمی، محمد، قلاوندی، حسن، قلعه‌ای، علیرضا. (۱۳۹۶). رابطه بین اخلاق حرفه‌ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت‌پذیری اجتماعی در مدارس. *فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت مدرسه*، ۵(۱).
- کوهی، کمال. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سلامت سازمانی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی (مورد مطالعه: کارکنان دانشگاه تبریز)، *توسعه اجتماعی*، ۱۰(۴)، ۵۸-۳۳.
- مدهوشی، مهرداد و نوروزی، عباسعلی. (۱۳۹۴). تبیین الگوی ارتقا مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان. *مطالعات مدیریت راهبردی*، ۲۳، ۶۰-۴۳.
- نجفی، سالار و سپیانی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی نقش اصول اخلاقی کارکنان پردیس شهید رجایی فارسی بر میزان مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان. *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، ۱۰(۴)، ۲۲۹-۲۴۶.
- پودینه، مرضیه، حسینقلی زاده، رضوان، مهرا، بهروز. (۱۳۹۷). مسئولیت‌پذیری اجتماعی مدرسه؛ مطالعه موردی: دو مدرسه متوسط دخترانه شهر مشهد. *رویکردهای نوین آموزشی*.
- Apaydin, Ç. & Ercan, B. (2010). A structural equation model analysis of Turkish school managers' views on social responsibility. *Procardia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5590-5598.
- Augustiniene, A. Jociene, J. & Minkute-Henrickson, R. (2015). Social responsibility of a Comprehensive school: Theoretical insights of Its Modelling. *International Journal on Global Business Management & Research*, 3(2), 23-41.
- Baghaei, M. (2005). Parents' perceptions of social responsibility: A case study of social responsibility in one elementary school (Doctoral dissertation, Faculty of Education-Simon Fraser University).
- Barracloug, S. Martha, M. (2012). A Grin Contradiction: The practice and consequences of corporate social responsibility. *Social Science & Medicine*, 66: 1784-1796.

- Berkowitz, L. & Lutterman, K. G. (1968). The traditional socially responsible personality. *Public Opinion Quarterly*, 32(2), 169-185.
- Bovens, M. (2005) "Public accountability", in: Ferlie, E. Lynn, L. E. and C. Pollitt, The Oxford Handbook of Public Management, Oxford: Oxford University Press.
- Cekaite, A. & Ekstrom, A. (2019). Emotion socialization in teacher-child interaction: teachers' responses to children's negative emotions. *Frontiers in psychology*, 10, 1546
- Chaisurivirat, D. (2009). The effect of corporate social responsibility: Exploring the relationship among CSR, attitude toward the brand, purchase intention, and persuasion knowledge, 1-78.
- Connor, A. & M. Meister. (2008). Corporate Social Responsibility Attribute Ranking. *Public Relation Review*. 34(1). 49-50.
- Denison, D. R. (2000). Organizational culture: Can it be a key lever for driving organizational change. *The international handbook of organizational culture and climate*, 18(4), 347-72.
- Frankenberg, E. Taylor, A. & Merseth, K. (2010). Walking the walk: Teacher candidates' professed commitment to urban teaching and their subsequent career decisions. *Urban Education*, 45(3), 312-346.
- Harjoto, M. A. & Jo, H. (2011). Corporate governance and CSR nexus. *Journal of business ethics*, 100(1), 45-67.
- Hassas, Y. Y. & Barzagr, G. (2014). Theoretical foundations of corporate social responsibility and research paradigms in professional accounting.
- Hogue, M. L. (2012). A case study of perspectives on building school and community partnerships (Doctoral dissertation, University of South Florida).
- Ismail, M. Johar, R. F. A. Rasdi, R. M. & Alias, S. N. (2014). School as Stakeholder of corporate social responsibility program: Teacher's perspective on outcome in school development. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 23(2), 321-331.
- Keshthiaray, N. Aghdampoor, R. & Esmaili, R. (2020). Designing a social responsibility curriculum model for the higher education system based on the Akker Model. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 26(1), 23-49.
- Kim, C. H. & Scullion, H. (2013). The effect of Corporate Social Responsibility (CSR) on employee motivation: A cross-national study. *Poznan university of economics review*, 13(2), 5-30
- Klieger, A. & Pauker, A. (2020). Teacher training for social responsibility: a new mentoring role in the training of community teachers. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 28(1), 6-25.
- McWilliams, A. & Siegel, D. (2001). Corporate social responsibility: A theory of the firm perspective. *Academy of management review*, 26(1), 117-127.
- Metz, E. McLellan, J. & Youniss, J. (2003). Types of voluntary service and adolescents' civic development. *Journal of Adolescent Research*, 18(2), 188-203.
- Mukherjee, A. Bird, R. & Duppati, G. (2018). Mandatory Corporate Social Responsibility: The Indian experience. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 14(3), 254-265.
- Turkkahraman, M. (2015). Education, Teaching and School as A Social Organization. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 381-387.
- Vaidya, S. R. (2014). Beyond knowledge and pedagogy: Academic optimism of teachers in high need schools. *American Journal of Educational Research*, 2(12), 1218-1224.
- Verčič, A. T. & Čorić, D. S. (2018). The relationship between reputation, employer branding and corporate social responsibility. *Public Relations Review*, 44(4), 444-452.
- White, I. & Lorenzi, F. (2016). The development of a model of creative space and its potential for transfer from non-formal to formal education. *International Review of Education*, 62(6), 771-790.
- Yamamura, E. Managi, S. & Tsutsui, Y. (2019). Male pupils taught by female homeroom teachers show a higher preference for Corporate Social Responsibility in adulthood. *Journal of the Japanese and International Economies*, 54, 101048.